

Dialogi- ja tunnetaitojen pedagogiikkaa

15.4.2026

Opetushallituksen seminaari
Dialogi-, tunne- ja turvataidot

Tuukka Tomperi

KT, FM, yliopistotutkija, tutkimushankkeen johtaja

www.tuukkatomperi.fi

Dialogisuus eettisenä lähtökohtana

Dialogin eettinen ulottuvuus: toisen tunnustaminen arvokkaaksi suhteen osapuoleksi ja yhteisön jäseneksi

- tunnustamisen, tunnustuksen antamisen valtavan suuri kasvatuksellinen merkitys: oman arvokkuuden kokemus, minäkuvan kehittyminen
- yhteisöllisyys, yhteisöön kuulumisen, hyväksytyksi tulemisen kokemus

Tämä moraalinen ja kasvatuksellinen taso on vielä paljon tärkeämpi kuin tutkiva ajattelu/oppiminen dialogin tarkoituksena, mutta nämä liittyvät toisiinsa

Dialogisuus demokraattisena lähtökohtana

- Kyselevään, kyseenalaistavaan, pohtivaan ja argumentaation kriteereitä arvostavaan keskustelukäytäntöön tottuminen ja sen harjoittelu
- Toisten kuunteleminen ja kunnioittaminen ja toisilta oppiminen
- Kriittisten, luovien ja huolehtivien ajattelutaidumusten tukeminen
- Rohkaistuminen avoimuuteen uusia kokemuksia ja erilaisia näkemyksiä kohtaan
- Myönteisten kokemusten kerryttäminen yhteisöllisen dialogin ja debatin tilanteista

Sosioemotionaalisen ulottuvuuden suuri merkitys

Yhteinen tutkiva dialogi ei onnistu pelkästään rationaalisella tasolla

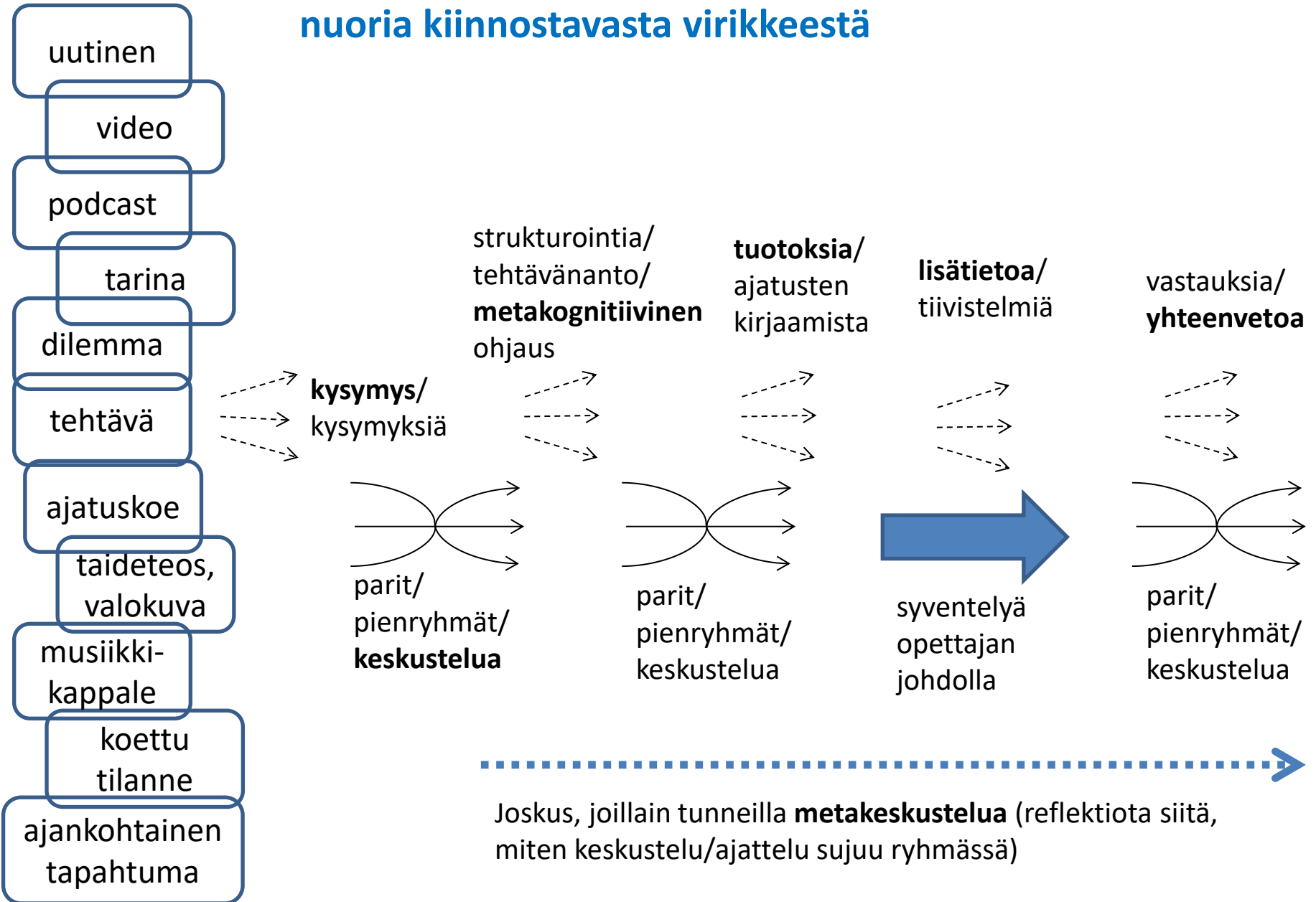
Ns. sosioemotionaaliset valmiudet tärkeitä, kuten:

- seurata toisten ajattelua ja vastata asiallisesti ja ystävällisesti myös erimielisyyden vallitessa
- huomata ja antaa tunnustusta toisten ajattelun ansioille
- ottaa vastaan kritiikkiä omasta ajattelustaan & myöntää erehtyväisyytensä
- sietää epävarmuutta & muovata käsityksiään muiden kanssa

→ Näitä ei voi harjoitella yksin vaan **ryhmässä** ja yhteisössä → ryhmäyttäminen, **turvallinen** ilmapiiri

Opetusprosessi voi alkaa esim. jostakin (lapsia, nuoria kiinnostavasta virikkeestä)

Olennaiset osatekijät virikkeestä alkavassa dialogissa

virike joka herättää ajattelua (ja ehkä ristiriitaisia tulkintoja) +
kysymysten herättely ja koostaminen +
oma **ajattelu** +
yhteinen **keskustelu** +
metakognitiivinen taso (huomion kiinnittäminen siihen, *mitä* ajateltaessa tapahtuu) +
tuotokset (*miten ajattelu näkyy, mitä ajatellessa syntyy*) +
uusi **tieto** (*tiedon hankinta, opettajan kuunteleminen*) +
metakeskustelu (huomion kiinnittäminen ryhmän yhteisenä itsereflektiona siihen, *miten ryhmä/dialogi toimii*)

Tämäntyyppisen opettamisen haasteita

1. **Ryhmäyttäminen, tutustuttaminen, ilmapiirin** luominen, toisia kunnioittavan ja turvallisen vuorovaikutustilanteen tuottaminen (tätä ei voi korostaa liiaksi)
2. **Työtapojen** (sääntöjenkin) pohjustaminen & **metapuhe**: on syytä ottaa opiskelijat mukaan ja tehdä tietoiseksi, millaista työskentelyä opettaja koettaa edistää ("näkyvä" opettaminen ja opiskelu)
3. **Virikkeiden** mielekkyys, kiinnostavuus, osuminen opiskelijoiden elämysmaailmaan/arkiajatteluun/mielikuvitukseen, kysymysten ja keskustelujen motivoiminen (oppilaiden/opiskelijoiden tuntemus, lasten/nuorten elämysmaailman tuntemus) → ikäkauden suuri merkitys
4. **Ajattelun ja analyysin välineet**, tutkivan ajattelun jäsentelytavat, joita voi käyttää yhteisessä työskentelyssä → esim. dialogia ohjaavat oppimateriaalit
5. **Keskustelun ohjaaminen syvenevien kysymysten suuntaan** ja käsitteiden, näkökulmien ja **tiedon tuominen mukaan** (osin sen perusteella, mihin suuntaan keskustelut ovat edenneet eli opettajalla on joustavuutta reagoida oppituntien ketjussa esiin tuleviin kysymyksiin)

Virikkeet voivat olla monenlaisia ja niiden valinta tietenkin riippuu täysin siitä, mitä opetetaan tai mitä käsitellään.

Usein on erityisen hyödyllistä, jos myös virikkeen (eli yhdessä luettavan/katseltavan keskustelun käynnistävän aineiston) **toimijoina on samanikäisiä lapsia ja nuoria:**

- luo uskottavuutta ja kiinnostavuutta
- etäännyttää turvallisella tavalla omasta identiteetistä, kun voi keskustella virikeaineiston henkilöiden/osapuolten toimintaa ja ajatuksia kommentoiden
- aineiston lapset ja nuoret toimivat jo mallina aiheen kohtaamisesta ja käsittelystä

Tällaista virikeaineistoa pyrittiin lapsille ja nuorille itselleen tekemään esim. Yleisradion Moraalimittari-ohjelmasarjassa (YLE Areena)

Moraalimittari

Katso uusin

Jaa ohjelma

Lisää suosikiksi

JAKSOT

22 min

Viisaus

Osa 10: Viisaus. Moraalimittari pyrkii vastamaan kysymykseen kuinka meidän pitäisi elää, ja miten muita ihmisiä pitäisi kohdella?

22 min

Tahto

Osa 9: Tahto. Moraalimittari pyrkii vastamaan kysymykseen kuinka meidän pitäisi elää, ja miten muita ihmisiä pitäisi kohdella?

Avoimuus

Osa 8: Avoimuus. Moraalimittari pyrkii vastamaan kysymykseen kuinka meidän pitäisi elää, ja miten muita ihmisiä pitäisi kohdella?

22 min

Vastuu

Osa 6: Vastuu. Moraalimittari pyrkii vastamaan kysymykseen kuinka meidän pitäisi elää, ja miten muita ihmisiä pitäisi kohdella?

la 1.10.2016

21 min

Reiluus

Osa 5: Reiluus. Moraalimittari pyrkii vastamaan kysymykseen kuinka meidän pitäisi elää, ja miten muita ihmisiä pitäisi kohdella?

la 24.9.2016

22 min

Anteeksianto

Osa 2: Anteeksianto. Moraalimittari pyrkii vastamaan kysymykseen kuinka meidän pitäisi elää, ja miten muita ihmisiä pitäisi kohdella?

21 min

Kohtuullisuus

Osa 1: Kohtuullisuus. Moraalimittari pyrkii vastamaan kysymykseen kuinka meidän pitäisi elää, ja miten muita ihmisiä pitäisi kohdella?

10 jaksoa esitettiin vuonna 2016, uusintoja on tullut vuosittain ja kaikki löytyvät Areenasta.

Tilaa/aikaa kunkin omalle ajattelulle ja sen ilmaisemiselle

Ajattelun ja vuoropuhelun limittyminen → **rytmitys** vaikuttaa tähän:
ajattelu-aika / keskustelu-aika → virikkeen jälkeen ja keskustelun aikana uusien kysymysten kohdalla tarvitaan (toisinaan) myös **hiljaisuutta** (yksityistä aikaa ajatella)

Ilmaisemiselle kannattaa antaa erilaisia **vaihtoehtoja** (kaikki eivät halua/rohkene puhua koko ryhmän kuullen) → parit, pienryhmät, itsenäinen kirjallinen ilmaisu, visuaalinen/luova ilmaisu, toiminnalliset valinnat (liike), valinnat annetuista vaihtoehtoisista (kuvakortit, kysymykset, digitaaliset välineet) jne.

Metakeskustelun merkitys

Annetaan oppilaiden tiedostaa itsekin, mihin pyritään:
ei ainoastaan johdatella keskustelua hyväksyttäviin ja hyviin keskustelutapoihin, vaan

- mietitään hyvän keskustelun piirteitä, turvallisen tilanteen ehtoja ja dialogin pelisääntöjä yhdessä
- mietitään, miksi keskustelua tai dialogia harjoitetaan ja miten
- mietitään, millainen on **hyvä ajatteleva yhteisö**

Metarefleksio ja metakognitiot: ei keskustella pelkästään jostakin aiheesta vaan pohditaan välillä/lopuksi myös, miten keskustelu on edennyt ja miten se on sujunut

Tehdään opiskelua/oppimista ”näkyväksi”, tiedostetuksi

Turvallisemman tilan periaatteet

- **Kunnioita** toisen henkilökohtaista fyysistä ja psyykkistä tilaa. Kunnioita itsemääräämisoikeutta. Älä koske toista kysymättä lupaa. Muista, ettet voi tietää toisen rajoja kysymättä niitä. Pyydä tilaa myös itsellesi tarvittaessa.
- **Älä pilkkaa**, ivaa, halvenna, sysää syrjään tai nolaa ketään puheillasi, käytökselläsi tai teoillasi. Pitäydy ulkonäön arvostelusta, juoruilusta ja stereotyypioiden ylläpitämisestä.
- **Älä tee oletuksia** ulkonäköön tai toimintaan perustuen. Älä tee oletuksia kenenkään seksuaalisuudesta, sukupuolesta, kansallisuudesta, etnisyydestä, uskonnosta, arvoista, sosioekonomisesta taustasta, terveydestä tai toimintakyvystä
- **Anna tilaa**. Pyri huolehtimaan siitä, että kaikilla on mahdollisuus osallistua keskusteluun. Älä jyrää muiden mielipiteitä ja anna puheenvuoro. Kunnioita myös toisten yksityisyyttä ja käsittele arkoja aiheita kunnioittavasti.
- **Kuuntele ja opi**. Ota vastaan uudet aiheet, henkilöt ja näkökulmat ennakkoluulottomasti. Suhtaudu jokaiseen vastaantulevaan asiaan ja tilanteeseen mahdollisuutena oppia uutta ja kehittyä.
- **Pyydä anteeksi**, jos olet loukannut tahallisesti tai tahattomasti muita.

Opettajan/kasvattajan rooli?

Luotettava aikuinen, turvallisen ilmapiirin luoja, sääntöjen varmistaja ja työskentelyn tuki

Virikkeiden ja herätteiden antaja, työskentelyn käynnistäjä

Hyvän ajattelun ja keskustelun mallintaja

Utelias kyselijä, ihmettelijä ja kanssatutkija oppilaiden rinnalla

Yhteyksien osoittaja, kompromissien ehdottaja, sovittelija

Kirjuri, yhteenvetojen koostaja, keskustelun rytmittäjä

Haastaja, provosoija, sparraaja eli harjoitusvastustaja

Rajojen asettaja ja tilannetta valvova kasvatusauktoriteetti

Tiedon välittäjä ja asiantuntija käsiteltävässä aiheessa

➔ näitä **joustavasti** ja kullekin **opettajalle itselleen parhaiten sopivana yhdistelmänä** (opettajalle ei tarvitse olettaa mitään yhtä pakollista roolia)

Jotkin aiheet voivat olla erityisen vaikeita

- Syvää/periaatteellista/emotionaalista erimielisyyttä herättävät aiheet
 - Eettiset, poliittiset kysymykset, maailmankatsomukselliset, uskonnolliset vakaumukset
 - Tiedolliset erimielisyydet
 - Osallistujien identiteettiä vahvasti koskettavat aiheet
 - Mielenpitoet/ennakko-oletukset toisista ryhmän jäsenistä (ominaisuuksista, taustoista, viiteryhmistä, identiteeteistä jne.)
 - Opettajan/ohjaajan ja ryhmän jäsenten väliset suhteet
 - Koulussa/ryhmässä koetut hankaluudet ja ristiriidat
- Aiheet ja niiden ristiriidat ovat erilaisia, joten tarvitaan myös erilaisia toimintamalleja; tilanteet ovat aivan erilaisia myös jos keskustelu suunniteltua tai jos se on alkaa yllätyksenä opettajalle

Dialogi- ja tunnetaidot opetuksessa (Opetushallitus 2022)

Verkkomateriaalina:

[dialogi-ja-tunnetaidot-opetuksessa](#)

PDF-julkaisuna:

[julkaisut/dialogi-ja-tunnetaidot-opetuksessa](#)

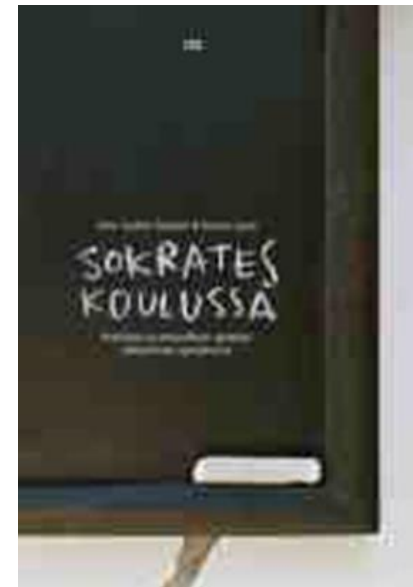
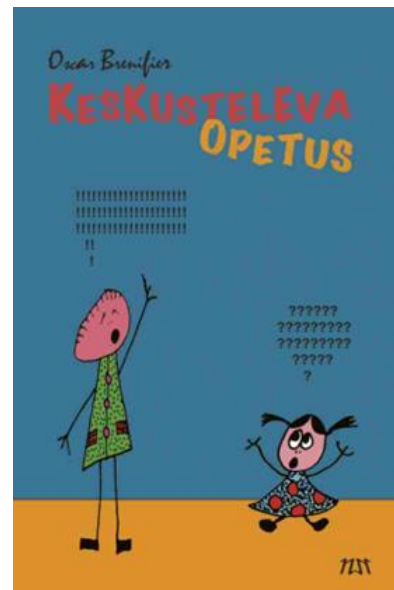
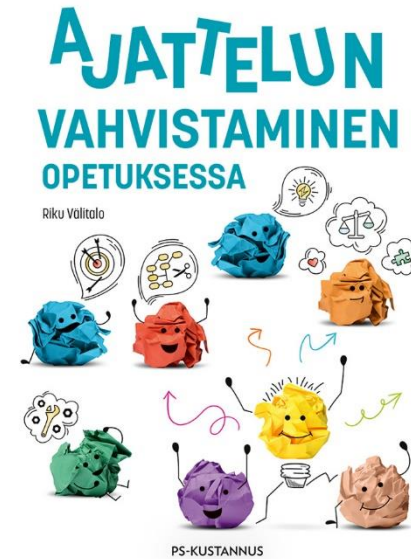
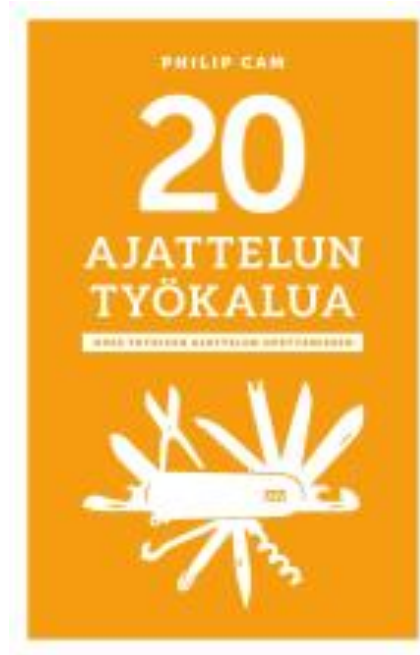
Dialogi- ja tunnetaidot opetuksessa

Dialogi- ja tunnetaitojen opas avaa opettajille näkökulmia dialogiseen opetukseen, tunnekasvatukseen ja ajattelu- ja keskustelutaitojen harjoitteluun. Vaikeiden aiheiden käsittelylle on omistettu oma osionsa. Julkaisu tarjoaa niin teoreettista tietoa, pohdittavaa kuin käytännön harjoituksiakin. Dialogi- ja tunnetaitojen opas on suunnattu perusopetuksen ja toisen asteen opettajille. Myös muut opettajat ja kasvattajat voivat saada siitä uusia näkökulmia ja apua työhönsä.

Muita kirjoja

esim. [Ajattelutaidot](#) -kirjasarja

Suosittelavia lähteitä

Resilienssiä rakentamassa – Demokratiakasvatuksen tueksi (OPH):

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/resilienssia-rakentamassa-demokratiakasvatuksen-tueksi>

Etenkin: Miriam Attias, ”Vastakkainasettelut ja konfliktit koulussa”

Rakentavaa vuorovaikutusta (OPH): [https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-](https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/rakentavaa-vuorovaikutusta)

[julkaisut/julkaisut/rakentavaa-vuorovaikutusta](https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/rakentavaa-vuorovaikutusta)

Kiistanalaisia aiheita opettamassa (OPH): [https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-](https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kiistanalaisia-aiheita-opettamassa)

[julkaisut/julkaisut/kiistanalaisia-aiheita-opettamassa](https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kiistanalaisia-aiheita-opettamassa)

Huolena radikalisoituminen – opas nuorten kanssa työskenteleville (Fokus ry):

<https://katsomusdialogi.fi/material/huolena-radikalisoituminen/>

Muita verkkolinkkejä

”Dialogisuuden ajankohtaisuus ja pedagogisen filosofoinnin käytäntö”, artikkeli:

<https://netn.fi/fi/kirjat/maailman-tarkein-tehtava> (kirjassa)

Ajattelutaidot-kirjasarja: <https://netn.fi/fi/kirjat/Ajattelutaidot>

Moraalimittari, tv-sarja: <https://areena.yle.fi/1-3721857>

Ajattelen, siis olen, tv-sarja: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/15/filosofiaa-lapsille-ajattelen-siis-olen>

Ajatusdemo, tv-sarja: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/15/filosofiaa-nuorille-ajatusdemo>

Dialogikasvatus.fi

Ahtisaaripaiva.fi/materiaalitkouluille

[Thinking Space](http://ThinkingSpace.org)

[Dialogue Works](http://DialogueWorks.org)

[Philosophy Foundation](http://PhilosophyFoundation.org)

[The Philosophy Man](http://ThePhilosophyMan.org)

[SAPERE](http://SAPERE.org)